

GEKEND WORDEN EN LEREN KENNEN

Overdenking gehouden op zondag 30 maart 2014 bij de Remonstrantse Gemeente Eindhoven

“‘Of hij een zondaar is weet ik niet,’ zei hij, ‘maar één ding weet ik wel: ik was blind en nu kan ik zien.’”

Johannes 9

“Dit mysterie is mij onthuld, niet door enige wijsheid die ik op anderen voor zou hebben, maar opdat ik de uitleg aan de koning zou overbrengen en u zou begrijpen wat er in uw hart omgaat.”

Daniël 2

Inleiding

In mijn preek op 30 maart heb ik twee verhalen uit de bijbel met elkaar geconfronteerd die op het eerste oog niet veel raakpunten hebben: het verhaal waarin Jezus een blinde geneest (in de versie van Johannes) aan de ene kant en het verhaal waarin de droom van Nebukadnezar wordt uitgelegd door Daniël aan de andere kant.

De confrontatie kwam min of meer toevallig, door associatie, tot stand. Toch is er een gemeenschappelijke gedachte in deze Bijbelteksten te bespeuren – zij het dat deze als het ware spiegelbeeldig wordt uitgewerkt. In mijn preek probeerde ik dat aan het licht te brengen.

I. Het doorbréken van de frames

Johannes is niet de enige evangelist die een verhaal vertelt over een wonderbaarlijke genezing van een blinde. Hij werkt het wel veel verder uit en brengt er een eigen gelaagdheid in aan. Van dat laatste heeft de vierde evangelist overigens een handje: hij kan niet gewoon voor de vuist weg een verhaal vertellen, maar loopt de lezer altijd hinderlijk voor de voeten door er meteen een diepere lading aan te geven. Laten we echter niet vergeten dat ook de ogenschijnlijk droge en hoekige verhalen van bijv. Marcus of Lucas een verborgen boodschap hebben. Alleen leggen zij het er niet zo dik bovenop. Laten we daarom gewoon eens kijken, welke verrassende addertjes er schuilen onder het gladgeschoren gazon van Johannes.

Johannes brengt het verhaal overigens wel smakelijk en kleurrijk. Hij is een goed verteller, ondanks zijn zalvende, esoterische stijl en begrippenkader. Een blinde man, zo lezen we, wordt door Jezus genezen. Hij geniet vervolgens onbekommerd van de nieuwe perspectieven die dit hem biedt, letterlijk en figuurlijk. Meteen echter wordt hij de casus van een kerkpolitiek welles-nietes-spelletje tussen de wetsleraren onderling en tussen de wetsleraren enerzijds en de aanhang van Jezus anderzijds. De ouders van de genezene komen hierdoor in een lastig pakket, waar ze zich slechts met veel moeite uit kunnen praten.

Aan het eind van de tekst komt – op een typische Johannesmanier - de aap uit de mouw. Al het geharrewar, zo blijkt, komt uiteindelijk voort uit de omstandigheid, dat mensen niet kunnen zien en niet willen zien, wat er nu werkelijk aan de hand is. De blindheid van de genezene wordt aldus tot een metafoor voor de figuurlijke blindheid van de andere personages uit het verhaal - een blindheid of verblinding die tot uiting komt in hun vooroordelen, hun selectieve waarneming, hun ‘frames’.

Die moedwillige verblinding begint al bij de leerlingen van Jezus zelf en bij hun openingsvraag. Zij kunnen blindheid alleen maar zien als een straf voor de zonden. Ze vragen niet eens *of* er een verband bestaat tussen zonde en ziekte, maar alleen maar *welk* verband. De Farizeeën en de Joden – een groep waarvan de auteur overigens een karikatuur maakte, die verreikende historische gevolgen zou hebben - hebben op hun beurt zo hun eigen ‘frames’. Zij plaatsen Jezus zelf meteen in de categorie van de zondigheid. Ja, ze gaan er zelfs vanuit dat de genezing berust op bedrog. In dat laatste lijken ze weer een bevestiging te zien van hun oordeel dat de blinde een zondaar is.

Kortom: de tegenstanders van Jezus zien wat ze willen zien en horen wat ze willen horen. Zij nemen de werkelijkheid zo waar, dat hun systeem overeind blijft. Deze krampachtigheid verklaart ook waarom ze hun vragen tot vermoeiens toe blijven herhalen – iets waarmee de genezene hen met nuchtere en genadeloze ironie confronteert.

Het is allemaal zeer herkenbaar. Uit gemakzucht, angst en ongemakkelijkheid grijpen we maar al te snel naar het houvast van denkkaders en zienswijzen. Er gaat misschien niet eens boosaardigheid, maar ook en vooral mentale ruimte- en hoogtevrees schuil achter onze vooroordelen.

De blinde zelf is de enige, die zijn frames durft te doorbreken. Cruciaal is dat ene zinnetje, waarmee hij reageert op de uitspraak van de Farizeeën dat Jezus een zondaar is. Hij reageert daar doodgemoedereerd en haarfijn hoofd- en bijzaak onderscheidend op: *“Ik weet niet of hij een zondaar is, maar ik weet wel dat hij me beter heeft gemaakt!”* De genezene gaat niet eens in discussie met de frames en categorieën van de Farizeeën. Hij verklaart ze gewoon voor irrelevant. Hij laat zijn ervaring prevaleren boven wel systeem dan ook.

Hiermee zijn woorden gegeven aan de eigenlijke ‘genezing’, aan datgene waarom het draait in dit verhaal: de bevrijding van de mens uit zijn of haar dwanggedachten, kaders en vooroordelen, de opening voor de werkelijkheid zoals zij is. Het is een bevrijding van onze angst en krampachtigheid, een bevrijding tot een open confrontatie met de realiteit, een bevrijding die echt kennen mogelijk maakt.

II. ‘Wie kent mij nu echt?’

Ook het tweede hoofdstuk uit het boek Daniël is een mals verhaal. Het vertelt van een koning die het onderste uit de kan wil en het onmogelijke eist van zijn adviseurs. Hij wil niet alleen het antwoord op een vraag, maar wil bovendien dat zijn adviseurs raden welke vraag hij in zijn hoofd heeft, wat hem dwars zit, wat hem op het hart ligt. Je kunt dit natuurlijk beschouwen als de hartvochtige gril van een machthebber, die het naar zijn bol is geslagen. Je kunt het echter ook zien als een noodkreet, als de manoeuvre van iemand die ten einde raad is.

Eigenlijk is het niet zo moeilijk om ons in Nebukadnezar te verplaatsen. Stellen we ons gewoon maar eens voor, dat de koning zit met een probleem dat we allemaal wel kennen: het probleem dat mensen in je omgeving je naar de mond praten. Vooral bestuurders kunnen daar erg veel last van hebben. Ze worden omgeven door adviseurs die vooral een wit voetje willen halen – of in elk geval niets willen riskeren en zeker niet als klokkenluider willen eindigen. Deze adviseurs gaan ervan uit, dat de bestuurders toch alleen maar horen wat ze willen horen en zien wat ze willen zien. Daarom praten de raadgevers zo, dat het in het straatje van de bestuurder past. De meest intelligenten onder hen bezitten het talent, om zich een compleet beeld te maken van de denk- en leefwereld van de bestuurder, op basis van diens uitlatingen en gedrag. Zorgvuldig observeren en analyseren zij hun baas, om op hem te kunnen inspelen – ja: om hem te kunnen manipuleren.

Je hoeft overigens niet eens bestuurder te zijn om dit mee te maken. Ook in ons dagelijks samenleven observeren wij elkaar en spelen wij in op elkaars voorkeuren, gevoeligheden en opvattingen. We willen een goede indruk maken en de ander te vriend houden. Daar is op zichzelf niets mis mee: het is ook een kwestie van gezonde en sympathieke sociale intelligentie. Het kan echter worden tot een doorzichtig spelletje. De poging om de ander te begrijpen en aan te voelen, de poging zich in hem of haar te verplaatsen: het kan ook louter strategisch worden. Het wordt dan een vorm van min of meer sympathieke spionage.

Is het niet mogelijk dat juist deze frustrerende ervaring schuil gaat achter het draconische optreden van Nebukadnezar? De koning weet dat hij wordt omgeven door bange mensen die voor hem kruipen – en die daardoor hun onbekommerde eerlijkheid hebben verloren. En hij weet dat, als hij een vraagstuk, een zorg of een probleem voorlegt aan zijn adviseurs, zij hem dan zó lang zullen uithoren, tot zij in staat zijn een sociaal wenselijk antwoord of advies te geven.

Juist dat lijkt de koning te willen verijdelen. Hij wil uit die cirkel ontsnappen, uit dat gesloten circuit ontkomen. Hij voelt zich eenzaam in een wereld waar mensen zijn gedachten op louter strategische (en dus oppervlakkige) wijze in kaart brengen, zonder echt door te dringen tot zijn hart. Is het wellicht deze hunkering, deze hunkering om echt te worden gekend, die hem drijft tot die absurde opdracht aan zijn adviseurs?

“Nee,” denkt de koning: *“Ik zal me nu eens niet laten verleiden tot een vraag-en-antwoord-spelletje, om jullie op weg te helpen. Ik wil nu wel eens van jullie horen, of je echt weet wat er speelt in mijn hart en in mijn rijk.”* Nebukadnezar doet hier wat de blinde doet in het verhaal uit Johannes: hij dwingt anderen om een gesloten denksysteem te doorbreken. Het is dan Daniël – of liever: de God van Daniël - die aan de hunkering van Nebukadnezar tegemoet komt. Hij dringt door tot het innerlijk, het hart van de vorst.

III. Gekend worden en kennen

Waar de blinde bij Johannes model staat voor de mens, die dankzij de God van Jezus onbevangen en onbevooroordeeld de werkelijkheid tegemoet kan treden en kennen, zo staat Nebukadnezar model voor de mens, die echt wordt gekend door de God van Daniël, voorbij aan alle manipulatie en strategie.

En zo zijn liggen deze twee verhalen in elkaars verlengde en vullen ze elkaar aan. Ze vertellen het goede nieuws dat er een God is, die ons door en door kent – en die ons juist zo bevrijdt van onze angst om de werkelijkheid onbevangen tegemoet te treden.
